

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2019 – Volume 28, Issue 3, pp. 1–5
<http://doi.org/10.18352/jsi.602>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Utrecht University of Applied Sciences,
Faculty of Society and Law, in cooperation with
Utrecht University Library Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Kolen, M. (2017). **De ongekende mogelijkheid van het alledaagse: Een kwalitatief-empirische, zorgethische studie naar morele betekenissen in de alledaagse omgang tussen jongeren met een licht verstandelijke beperking en zorgprofessionals** (Proefschrift). Universiteit voor Humanistiek, Utrecht.

BOOKS

FUUSJE DE GRAAFF

Dr. Fuusje de Graaff, onafhankelijk trainer en onderzoeker in MUTANT

www.mutant.nl.

Email: fuusdegraaff@wxs.nl

BOEKBESPREKING DE ONGEKENDE MOGELIJKHEID VAN HET ALLEDAAGSE

Als docent van een HBO sociaal werk beoordeel ik veel eindstukken van studenten die van hun opdrachtgever de vraag kregen te onderzoeken hoe zij de sociale participatie van ouderen, jongeren, laaggeletterden, migranten of mensen met een beperking konden bewerkstelligen. Die opdrachtgevers willen meer of juist minder klanten uit die doelgroepen. Ik ben altijd verbolgen dat de studenten de formulering van hun opdrachtgever klakkeloos overnemen, niet kritisch durven tegen te werpen dat deze doelgroepen al lang sociaal participeren, dat er niet gesproken kan worden van non-participatie, alsof deze groepen niet bij de samenleving horen. Vroeger zou men zeggen dat huisvrouwen niet meetellen, omdat ze geen betaald werk hebben. Terwijl het zorgen voor het huishouden en moeders al een duidelijke bijdrage aan de samenleving impliceert. Daarom ben ik blij met de diepgaande studie van Michael Kolen die 'bewijst' en in kaart brengt hoe LVB-jongeren ondersteund kunnen worden in het in beheer nemen van hun rol in het samenleven, hoe zij in de alledaagse omgang met elkaar en hun zorgverleners naar vermogen zelfredzaam kunnen zijn.

BOOKS

Mogelijk kent u het werk van Michael Kolen al? Twee artikelen stonden immers al in JSI. Dat zijn in zijn proefschrift nu hoofdstuk 4 en 7 geworden. In hoofdstuk 4 betoogt Kolen dat zorgorganisaties in hun transitie van hospitaliserende zorg naar het begeleiden van bewoners op weg naar 'volwaardig burgerschap' en 'participatie aan de samenleving', hun legitimatie niet moeten zoeken in de uitstroom van jongeren die zelfstandig buiten de instelling gaan wonen, maar in de intrinsieke mogelijkheden om bewoners binnen de eigen instelling in de alledaagse omgang te leren hoe ze regie over het eigen leven kunnen verwerven. Buiten de instelling worden immers dubbelzinnige eisen gesteld: als burger moet de LVB-jongere zelfredzaam worden, zo min mogelijk afhankelijk van (betaalde) krachten zijn, zo 'normaal' mogelijk leven. De diagnose LVB geeft echter ook aan dat hij 'niet normaal' is, dat hij niet geheel zelfredzaam is. Deze dubbele boodschappen brengen veel LVB-jongeren in het nauw; ze ervaren dat ze niet volgens de geijkte paden (werk, vrijwilligerswerk, stichten van eigen gezin) participeren aan de samenleving en hebben het gevoel 'er niet bij te horen'. Volgens Kolen moeten woonzorgcentra dus vooral laten zien dat burgerschap en 'eigen regie' ook vorm krijgt in de alledaagse omgang van bewoners met elkaar en met hun zorgverleners, ook al hebben de instellingen daarnaast tot doel om de LVB-jongeren te beschermen.

In hoofdstuk 7 analyseert Kolen hoe die alledaagse omgang tussen zorgprofessionals en 19 LVB-jongeren in drie woonzorgcentra vorm krijgt, door betrokkenen dagenlang te observeren (shadowing). Hij betoogt dat de kwaliteit van de geleverde zorg niet (alleen) gepeild kan worden door de kencijfers rond zorghandelingen of zorgzwaarte, maar meer door het inzichtelijk maken van de manier waarop jongeren en zorgverleners samen de dag doorkomen. Die alledaagse omgang is niet een soort 'tussentijd' (tussen de educatieve en zorgende handelingen van professionals), maar behelst het aangaan van onderlinge interacties die de jongeren goed doen en recht doen aan hun belangen (concerns). De dynamiek in de omgang kan worden getypeerd door de interacties tussen de jongeren (volgend, reflecterend of eigenheid tonend), de zorgprofessionals (afwijzend of engagerend) en de institutionele context (met zijn dubbelzinnige directieve maatschappelijke normen) in beeld te brengen. Immers soms versterkt een zorgverlener het in beheer nemen van een situatie door de LVB-jongere; soms negeert hij wat de jongere doet, soms roept hij de jongere tot de orde, omdat zijn of haar gedrag niet strookt met de instellingsregels. Soms gaat de zorgverlener in tegen de regels en creëert hij samen met de jongere ruimte om een eigen weg te gaan, te experimenteren, te leren en de regels eventueel bij te stellen. Kolen gebruikt voetbal als metafoor: bij afwijzing een gebroken balspel, bij controle een geregeld spel en bij steun tegen de regels in een nieuw spel. Deze typologie geeft nog geen antwoord op de vraag of de zorg goed is, want de drie spelen worden allemaal gespeeld en zijn alle drie leerzaam. Wel maakt

deze weergave van de omgang inzichtelijk wat er gaande is. Professionals zouden bewust kunnen kiezen voor de diverse spelvormen, zodat de LVB-jongeren leren hun leven in eigen beheer te nemen rekening houdend met wat anderen doen en willen en de normen die de maatschappij hen stelt. Dat is immers de kern van burgerschap?

Kolen heeft echter meer te zeggen in de acht hoofdstukken van dit boek. In de goed toegankelijke artikelen die hoofdstuk 2 en 3 zijn geworden laat Kolen aan de hand van concrete casuïstiek zien met welke problemen LVB-jongeren en hun begeleiders worstelen. LVB-jongeren willen niet gezien worden als verstandelijk gehandicapte, maar voelen zich door veel mensen om hen heen ook niet als 'normaal' geaccepteerd. Zorgverleners worstelen met het dilemma, dat ze enerzijds deze jongeren willen beschermen, maar hen ook de ruimte moeten geven om – met alle risico's van dien – in de maatschappij een eigen plek en functie te veroveren. Kolen gebruikt het antropologische begrip 'liminaliteit' uit Rite de passage (Van Gennep, 2005): een grensgebied waarin de (tijdelijke) bewoners sociaal onzichtbaar en rechteloos zijn, het einde (vaak de dood, hier: de complexe eisen van de samenleving) zien naderen en reflecteren op hun verdere reis. Binnen dit grensgebied ontstaat een 'communitas' waarin de jongeren hun identiteit kunnen ontwikkelen en de zorgverleners de jongeren daartoe de ruimte kunnen geven. Zorgverleners zijn daarbij wel dragers van de publieke moraal, maar geen zetbazen van de politici die actief burgerschap propageren om zorgkosten te drukken.

Dat de samenleving veel en vaak ambivalente morele aanwijzingen afgeeft over hoe jongeren moeten 'participeren' wordt duidelijk gemaakt in een analyseschema dat in hoofdstuk 5 en 6 aan de orde komt. Gebruik makend van de methodiek van de institutionele etnografie (De Vault, 2013) leidt Kolen uit de persoonlijke ontwikkelingsplannen (POPs) van de jongeren en achterliggende beleidsstukken, missiestatements et cetera af welke idealen en maatschappelijk gewenste effecten leidend lijken voor de zorg. In dit uiterst zorgvuldig ontworpen 'onderwaterscherm' heeft Kolen relevante elementen uit wetgeving, wetenschappelijke inzichten, methodieken, visies op professionaliteit, organisatiebelangen en politieke beleidsidealen kunnen detecteren, waarmee hij morele ladingen in de interacties tussen zorgverleners en jongeren kon duiden. Dit proces maakte ook duidelijk hoe complex en ambigu deze invloeden zijn waardoor er niet één norm voor 'de kwaliteit van zorg' ontstaat, maar steeds opnieuw toewerken naar 'goed samenleven' wel inzichtelijk kan worden gemaakt.

In Hoofdstuk 1 worden de vele theoretische concepten en inzichten besproken die Kolen benut in zijn zoektocht naar de morele grondslag van de alledaagse omgang en in Hoofdstuk 8 komt hij

BOOKS

terug op zijn onderzoeksvragen. Daarbij toont hij aan dat zorginstellingen een vindplaats vormen voor morele kennis en identiteitsbesef voor zowel de jongeren als de zorgverleners. Daarnaast zijn de instellingen een oefenplaats, werkplaats en zelfs een broedplaats omdat men samen nieuwe maatschappelijke regels kan creëren om de belangen van eenieder optimaal te kunnen dienen. De belangrijkste conclusies zijn volgens Kolen (in Verhagen, 2018) dat zorgverleners en organisaties moeten erkennen dat het leven van alledag, in al zijn saaiheid en complexiteit moreel richtinggevend is voor de kwaliteit van de zorg. Daarnaast moeten zij beseffen dat de POPs een reflectie zijn van wat de maatschappij van deze jongeren vraagt, terwijl in de praktijk veel van de plannen niet realiseerbaar is. Pas als zorgverleners en hun organisaties die spanningen erkennen, kunnen ze de ruimte creëren om de concerns van de jongeren voorop te stellen en te bezien hoe ze hun stem in deze democratie kunnen laten horen.

Zoals ik al schreef in de inleiding, ben ik blij met dit doorwrochte proefschrift: het agendeert en onderbouwt empirisch wetenschappelijk een terechte kritiek tegen het denken in de maakbaarheid van het ideaal van 'sociale participatie' en 'zelfredzaamheid' voor LVB-jongeren en daarmee voor veel minderbedeelden. De door Kolen gepresenteerde begrippenstelsels en de daarop gebaseerde analyse instrumenten bieden handvatten om op een andere dan gebruikelijke wijze het goed samenleven te onderkennen en te waarderen. Welke kanttekeningen kwamen bij het lezen bij mij op?

Ten eerste is het een goed geschreven boek, uitgegeven in het Engels en in het Nederlands. Toch vrees ik dat studenten en zorgverleners het een moeilijk leesbaar boek zullen vinden. Als proefschrift is het natuurlijk vooral een bijdrage aan de wetenschap, maar ik hoop dat Kolen nog veel lezingen en workshops gaat geven om dit gedachtengoed ook onder zorgverleners en bestuurders gemeengoed te laten worden.

Een ander punt betreft de doelgroep-afbakening. In het reflecterend hoofdstuk wordt de vraag in hoeverre de vraagstelling typerend is voor LVB-jongeren niet gesteld. Geldt het betoog niet eveneens voor kinderen in de kinderopvang en school en voor ouderen en gehandicapten in zorginstellingen? Voelen moeders bij het opvoeden van kinderen thuis of dochters bij het verzorgen van (groot)ouders niet naast vergelijkbare spanningen tussen idealen en werkelijkheid, de positieve kracht van het alledaagse samenzijn? Zelfs in het zakenleven zullen veel mensen in hun gewone omgang met elkaar het leven draaglijk en betekenisvol moeten maken, omdat zakelijke output op zich nog geen geluk garandeert.

Een derde vraag betreft het zorg-ethische perspectief in dit proefschrift. Het boek heeft mij op het spoor gebracht van verschillende voor mij nieuwe auteurs, maar ook doen beseffen dat elke discipline weer eigen goeroes aanhaalt om de werkelijkheid te vangen. Er valt nog veel te winnen bij interdisciplinair onderzoek. Dan kan gebruik gemaakt worden van sociaal-wetenschappers die het begrip 'participatie' ontleden in individueel, relationeel en democratisch burgerschap (Huber *et al.*, 2019), van pedagogen die het begrip democratische oefenplaats al introduceerden in de kinderopvang (Van Keulen, 2013) en van antropologen én taalkundigen die hun versies van 'liminaliteit' veelvuldig gebruiken. Daarmee wil ik niet zeggen dat Kolen ook deze auteurs had moeten aanhalen, maar wel dat hij met zijn zorg-ethisch perspectief een mooie extra schakel heeft aangereikt in de keten van onderzoekers die sociale interventies bestuderen.

REFERENTIES

- De Vault, M. L. (2013). Institutional ethnography: A feminist sociology of institutional power. *Contemporary Sociology: A Journal of Reviews*, 42(3), 332–340. doi: 10.1177/0094306113484700a.
- Huber, M. A., Metze, R., Veldboer, L., Stam, M., Van Regenmortel T., & Abma, T. (2019). The role of participatory space in the development of citizenship. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 28(1), 39–55. doi: 10.18352/jsi.583.
- Van Gennep, A. (2005). *Übergangsriten Les Rites de passage*. Frankfurt/Main: Campus Verlag.
- Van Keulen, A. (2013). *Denk groot, doe klein. Het kindercentrum als democratische oefenplaats*. Amsterdam: SWP.
- Verhagen, W. (2018, 8 januari). *Proefschrift Michael Kolen: Goede zorg en alledaagse omgang*. Geraadpleegd op 22 maart 2019, van <https://www.zorgethiek.nu/michael-kolen-goede-zorg-alledaagse-omgang>.